

AUTOR: *Helena Matoušová*

NÁZEV: *Herminie Brech*

DOŠLO: *19. 5/515*

ČETL: *in jmu*

VYŘÍZENO:

Jméno Hermanna Brocha je u nás - pokud mi bylo možno sledovat - zatím neznámým. Naše literární publicistika, jež se zabývá zahraničními fabrikáty a pohrkuje po cizích časopisech je dost vytrvale přehlíží. ~~Fikt~~ možná podrážný, možná příznačný. Donáci snobismus si potrpí v poslední době spíše na zamerikanisované produkty, než-li na značky řádně sensačně kole rovné a - nezapomeňme dodat, - podle starých ~~žákkých~~ zvyklostí českého měšťáka z první republiky - vždy alespoň dva roky již demodés. Dílo Brocha ve nevyhovuje ani jedné z těchto dvou podmínek. Figuremuje sice na listě jmen à la Musil, Svevo, Kafka, - nichž ku př. posádní u nás podle zmíněných pravidel po letech opět znovu zdonácnuje - má s nimi však velmi málo společného, a atraktivnosti ani nealuvě.

Chceme v této poznámce stručně upozornit na Brochovu románovou trilogii "Die Schlafwandler", s vědomím, že iafornace musí počítat s rásikem jisté redukce, zploštění, prostě malým vystižením díla v svém celku neobyčejně složitého.

Ta složitost už spočívá v tom, že Brochovy tři romány jaksi vyvracejí známou тези, napeřel znovu zdůrazňovanou ^{Motylevem} v sovětské diskusi o realismu ~~Motylevem~~, že buržoasní autor ne, ní sto ve XX století ani metodou kritického realismu ^{obsáhlý obraz} podat ~~žákkých~~ své společnosti jako kdysi "alzac. Bylo by potřeba velmi obširného rozboru, abychom zjistili, které proudy umožnily Brochovi a jeho celkem idealistické filosofické koncepci nahlédnout vnitřní strukturu imperialistického světa v jeho celistvosti a nedílnosti, zahrnout do třech dějství jeho komedie encyklopedii kapitalistické společnosti v její vrcholné fázi.

Brochova trilogie je dostupná v kompletu autorových spisů v ruryšském Rheinverlagu, kde vyšla po prvé roku 1932. Byla psána vídeňským ^{prozaikem} ~~antřak~~, později emigrujícím do Ameriky a dnes již zesnulým, v letech 1929-1932. Jednotlivé díly : Der erste Roman -1888-Passenow oder Die Romantik, Der Zweite Roman -1903 -Esch oder Die Anarchie, 1918 -Huguenau oder Die ^{předznamenává} ~~schlichheit~~. Tři data, oddělená mezi sebou vždy patnácti lety, tři významové sféry ~~z podtitulu, zamerkané třemi kráiny~~. Četnář může už z těchto tří názvů odhadovat možnosti autorova záměru. Úkaz ke třem atepán

kapitalistického vrcholného vývoje je patrný. Avšak tyto tři tituly napovídají leccos i o vlastní koncepci románu, jakožto literárního druhu, tím spíše, že vznik díla spadá do let, kdy všeobecná krise románového útvaru ~~úřad~~ ~~ústila~~ v diskusích o ~~výtlačení~~ ~~románem~~ dokumentem, či experimentem a uváděl děla v ~~pátat~~ ~~sanotnou~~ ~~existenci~~ tohoto žánru. ~~W. Broch~~ Brochova trilogie je v ~~nač~~ ~~hém~~ ~~ne~~ ~~popření~~ ~~these~~, že ve XX století není buržoasie schopna více celostního pohledu na svou společnost, jako spíše vyvrcholením a završením synthetického úsilí, jímž byl vznik ~~románem~~ ~~realistického~~ ~~románu~~ od dob svého vzniku provázen. Je posledním velkým pokusem o synthetické proniknutí společenského organismu jako konkrétně-historického celku na půdě buržoasní literatury XX století. Pokusem, jenž je ~~podstatně~~ ~~protichůdným~~ ~~rámecovým~~ ~~analysám~~ jednotlivých úseků a oblastí lidského života, jednotlivých stránek člověka, jeho psychiky atd. v epochu imperialismu. ~~Krom~~ ~~toho~~ ~~ná~~ ~~trilogie~~ ~~setv~~ ~~va~~ ~~co~~ ~~společného~~ ~~se~~ ~~statickým~~ ~~průřezem~~ ~~moderní~~ ~~buržoasní~~ ~~společnosti~~, jsou ~~ke~~ ~~Mc~~ ~~ipována~~ ~~na~~ ~~základě~~ ~~její~~ ~~vývojové~~ ~~dynamiky~~, ~~jejíž~~ ~~pomocí~~ ~~je~~ ~~jedině~~ ~~možno~~ ~~odkrýt~~ ~~její~~ ~~smysl~~. Data, časové rozpjetí trilogie ~~nejsou~~ ~~odkazy~~ ~~k~~ ~~historické~~ ~~či~~ ~~cyklické~~ ~~povaze~~ ~~románu~~. ~~Urdinové~~ ~~a~~ ~~dějiště~~ ~~tří~~ ~~knih~~ ~~nejsou~~ ~~ostatně~~ ~~identičtí~~. Berlín sklonku osmdesátých let a pruská latifundie jsou v druhém dílu prudce vystřídány průmyslovým Porýním. Zdá se, že oba romány ~~se~~ ~~nají~~ ~~společného~~. ~~Romány~~, v nichž se děj pohybuje, principy, na nichž je ~~vystaven~~ ~~připadají~~ zcela odlišné. ~~U~~ ~~ediná~~ ~~z~~ ~~postav~~ ~~prvního~~ ~~románu~~, anti-kristovský zjev Passenowova přítele a zlého našeptavače Bertranda, jenž vyměnil uniformu pruského důstojníka za stav obchodnický mihne se na pozadí románu Escheva. ~~V~~ ~~vystupuje~~ ~~tu~~ ~~proti~~ ~~Eschevi~~ ~~průmyslového~~ ~~magnáta~~, v podobě zcela jiné optiky a dosahu. ~~U~~ ~~prve~~ ~~třetí~~ ~~knih~~ ~~slibuje~~ ~~odhalit~~, ~~co~~ ~~xxijí~~ ~~vlastní~~ ~~spojitost~~ ~~a~~ ~~smysl~~ ~~dívu~~ ~~na~~ ~~především~~ ~~román~~ ~~se~~ ~~spojují~~. V malém městečku ~~na~~ ~~Mesele~~ ~~se~~ ~~na~~ ~~sklonku~~ ~~války~~ ~~shodou~~ ~~náhody~~ ~~slíjí~~ ~~osudy~~ ~~obou~~ ~~dvou~~ ~~titulárních~~ ~~urdinů~~ s ~~příběhem~~ ~~alsaského~~ ~~obchodníka~~ ~~a~~ ~~vojeaského~~ ~~oběha~~ ~~Huguenaua~~. Daleko více než o dějovou ~~kon~~ ~~triaci~~ jde však o konfrontaci místa a role těchto tří protagonistů v struktuře kapitalistického světa, jejíž ~~smysl~~ ~~a~~ ~~význam~~ ~~se~~ ~~tak~~ ~~pro~~ ~~odírá~~ ~~na~~ ~~světlo~~.

Výstavba Brochovy trilogie je na první pohled dokonale odchylná

od všeho, co byl ~~st~~ ^{ze sebe} ~~st~~ ^{vydat} legendární rotpad klasického románu ve XX
 století. Ve skutečnosti je tato odlišnost ještě drastičtější.
 Hrdinové nejsou objektivací autorovy situace ve světě, nejsou promítaním jeho vlastních zážitků, osudů a zkušeností. Nejsou prostředníky mezi autorem a světem. ~~Byli~~ ^{byli} vrženi ~~do~~ ^{do} situace, aby do sebe nassákli stav poměrů ve světě panujících, ani nejsou obrazen bezvýhledného postavení, v němž buržoasní intelektuál vst v tomto světě stául. Je sotva co tak nepříznivého pro typ hrdiny outsidera - termín, pod nějž shrnul nedávno mladý anglický ~~kněz~~ ^{postavy} Sartrový, Camuseovy, Hemingwayovy - ~~stá~~ ^{stá} - ~~a jeho tvůrce~~ ^{postavy} jako srovnání s "rochovými románky." Proto, že by stavy a pocity nerázivosti, vykořelenosti lidské existence v reálného světa v dimensích kapitalistické společnosti byly Brochevi neznámé. Naopak, Broch je dovedl napsat, srovnáme-li zcela namátkou jeho písma válečných osudů v malém městečku ~~způsobem~~ ^{způsobem}, jenž antcipoval nejen ~~existenci~~ ^{existenci} ~~literatury~~ ^{literatury} ~~nedávno a současné doby~~ ^{nedávno a současné doby}, nýbrž šel v podstatě ~~nohem dál~~ ^{nohem dál} ~~hloub~~ ^{hloub}. Vyjde-li ze srovnání na př. existencilaistická literatura velmi ~~nudně~~ ^{nudně} a plošně, tedy především díky rozdílu, jenž tkví v samotném dvojitým přístupem k věci. Broch se ubírá a prodírá k světu kapitalistické společnosti zcela jinými cestami než přes kontakt hrdinova nitra. Svět se mu neradukuje na seismografické záznamy katastrofického procesu zachvátivšího společnost, tak jak je zachybují hrdinovy prožitky, pocity, vněmy. Mám obavy, že ~~moží~~ ^{moží} dnes přerazení mravokárci by celkem snadno usvědčili "rocha" z nedostatku subjektivního vidění. Theoretickým greenhornům, kteří vyhrarují moderní prozaické tvorbě ~~empiri~~ ^{empiri} z čisté empirie zážitků a prožitků by byl "roch patrně málo subjektivní. Pripadal by jim ostatně - těm, kteří dnes tak odvážně povyšují empirismus a bezkončpečnost americké literatury na normu, pomocí níž ~~měří~~ ^{měří} marxistický světový názor jako přežitek a brzdou rozvoje prozaické tvorby - nezdřavě filosofický. "rochův přístup k realitě je především ~~úspěšně~~ ^{úspěšně} ~~empiri~~ ^{empiri} ~~deskriptivní~~ ^{deskriptivní} nebo referentský. Autor ~~kněžix~~ ^{kněžix} trilogie stojí nad věcmi, nad situacím. Ne však jako historik ~~mzvů~~ ^{mzvů}, jenž nastavuje zrcadlo společnosti, sbírá materiá-

ály ,aby z jejich nosaiky složil obra".Bylo by třeba velmi obšírného výkladu, abychom ~~na~~ označili tradice ~~xxxxxxx~~ XIX století, k nimž Broch ~~ste~~ odkazuje. Především proto, že bychom se museli potýkat se zakořeněnými předsudkem, že buržoasní román XIX století tvoří jeden proud. Byl ve skutečnosti mylně spleten z několika velmi odstíněných větví , rozestupujících se již od počátků XIX století velmi zřetelně .Spokojme se proto zjištěním ,že Broch stojí nad panohatem " reálných" dějů, jež čtenáři předvádí, ne jako historik, ale jako myslitel. Cílem je ne historie této společnosti, ale její otázka, problém a jeho řešení.

Tato funkce autora ,jak jsme ji charakterisovali, je intenzivně rozvedena ve třetím románu .Romanopisec v něm doslova ~~pa~~ádává do ~~rad~~ svých postavám .Komplikuje ¹paralélní dějové linie, samy o sobě ~~xxxxxxx~~ složité, krom toho nesourodé a odkažitě navíc ještě dvojitým exkursem: historií berlínské děvčete aráady spásy a theoretickými, stějněměrně rozvrženými vložkami , v nichž postupně komentuje rozpad hodnot v kapitalistickém světě ,tak jak zachvacuje jednotlivé doméay lidské činnosti a jednotlivé duchovně kulturní sféry. Sou to v podstatě filosofické variace na jedno thema , v nichž autor probírá jeden problém kapitalistické společnosti v oblasti logiky, filosofie, ethiky, mathematiky, umění literatury, architektury atd. A zatím, ve vedlejších vsunutých dějích prožívají postavy pod údery války , tohoto " pokračování kapitalistické ekonomiky" rozpadu, rozštěpy, ztráty svých existencí. Role vyprávěče a vypravěčských vsuvek , vyprávěče neangažovaného do děje, a zachovávajícího od něho odstup ,mnohdy tak ironický, je charakteristická především pro počátky a formování realistického románu, zhruba pro polovinu XIX století. Stejně je charakteristické její postupné začleňování a vplynutí do textu vypravovaného děje. Bylo by zajímavé, nakoľik funkce vypravěčská souvisí a překrývá se s objektivním a totalitním podáním reality v Brochově díle. ~~Nehli bychom vde vůbec poukávat i k souvislosti Brochova románu s jistými tendencemi a momenty, jež byli~~

je možné použít konfrontace jednoho motivu. Milostný román důstojníka von Pasenowa s českou kellnerkou berlínského lokálu Růženou je velmi charakteristický pro poměr prvního křídla ¹⁹¹⁹ ke skutečnosti, jako je vůbec charakteristický pro percepci reality na skloku století. ~~Bas~~ ~~álai~~ příběh ~~tento~~ obvyklé liaison přerůstá pro Pasenowa -neboť "romantika je vždy povýšit poměry na absolutní "-v iluzi ~~zapaněnx~~ vytržení a zapomnění vyražené streetyprního světa. Okamžiky, čas, trávený s Růženou podobá se ~~prvnímu~~ ~~uvážitelnému~~ ~~prvnímu~~ ~~prvnímu~~ smyslových tónů a polotónů, dopadávajícímu a rozmrzávajícímu se v Pasenowově vědomí jako uplývající potoky deště na skle, ~~Představa~~ ~~štěstíx~~ milostného štěstí ~~je spojená~~ ¹⁸⁸⁰ ~~ustává~~ ~~Joachimova~~ ^{ke} ~~spojena~~ se smyšlenými zážitky vztahu k Růženě i tehdy, když je ^{ke} ~~po~~ ~~společenského~~ ^z ~~pořádku nahrazen tento poměr~~ ~~místem~~ ~~po~~ ~~roku~~ ~~Elizabethině~~ ~~tuctové~~ ~~episodě,~~ která je završena finančním vyrovnáním vztahu, musí být ~~xxixixix~~ ~~Pasenow~~ ~~násilím~~ ~~proti~~ ~~své~~ ~~vůli~~ ~~nebo~~ ~~bez~~ ~~vůle~~ násilně vyřazen a vytržen. A je-li v prvním románu ono plynutí vlahého, smyslného ~~průdu~~ času ve chvílích s Růženou kontrapunktovane ~~trnulostí~~ chvíl, v nichž dojde k Joachimovu konečnému ~~rasneubení~~, chvíl, v nichž věci v sáhne panského venkovského sídla začínají vstupovat mezi dva proti sobě osamocené lidi, je tento protiklad jen naivní a primární formou toho, co bude následovat. Neboť ve světě účetního Esche, v světě střemhlavě rozvinutého chaosu, do jehož bezvládní není možné vrátit pořádek žádným účetním způsobem, v onom bezpřehledném ~~no~~ ři nespravedlností, jež ~~se~~ sráží na každém kroku, by byly rekvizity jako Pasenowova důstojnická uniforma, tento krunýř ochraňující před společenskou a anarchií ~~xxPasenowových~~ minulého století a nepřiměřené milostné poměry, nesmyslná anachronismen. Pro Esche, který se ~~sváhá~~ vyspat u každé holky, Esche, posedlého utkvělou ideou, že musí alespoň ve svém okolí proklesat cestu spravedlnosti, právu a ~~zjednat~~ ^s ~~nápravu~~ křivd, -úsilí tisíckrát ~~marné~~ a skoro smělé - je vztah k ~~v~~ ~~rodě~~ ¹⁸⁸⁰ ~~Henřijevě,~~ této přepečestné majitelce putyky nepřilíživě počestné, důkazem o nové vrstvě podhubí, na dáv-
ném romantickém základě ~~nátrádané,~~ .V podivuhodnosti a jedinečnosti ~~xiix~~ tohoto vztahu, který se začíná svátečním putováním usedlé matrony a jejího stamngasta ~~a~~ občasní p ~~hledávkou~~ a končí ~~xxixixix~~ na manželských poste-

v alkovně s~~řákniza~~ pokoje, jež slouží za skladiště ořechů, je aktem, v němž se paradoxně odráží Escheva zívání po pravdě a absolutnu, jež nemají s tímto starým světem již nic společného, v němž se paradoxně dráží Eschevo konceptování anarchie tohoto světa láskou jedinou a jedinečnou. ~~Ve světě~~ V románě Huguenauově "bývá již jediný možný způsob ~~provedení~~ ^{obrazu} provedení ~~temat~~ motivu. Scéna, v níž Huguenau násilňuje starou Eschevou je bez jakéhokoliv doprovodu. Její fantastická hrůznost je v její nemotivovanosti, v její iracionalitě, mnohem větší než o chvíli pozdější vražda Esche tímž Huguenauem. Neboť smysl ^{Huguenauova} absurdního činu, jež připomíná nejvýše absurdno oněch výjevů z Dostojevského, v nichž se paradoxně "au-~~luje~~ ^{luje} smysl ~~si~~ nesmysl lidských vztahů v této společnosti je ostatně v tom, že dá vá nahlédnout do jednacního řádu, jímž se "místní honorace, k níž ~~elzaský~~ elzaský obchodník náleží" řídí.

~~Konfrontace~~ Konfrontace tří milostných episd ~~jednolitých~~ ^{na jednom motivu} jednolitých románů trilogie, ~~de~~ ^{de} nahodilá, chtěla naznačit, jak se vyvíjí a mění fysiognomie a funkce jednoho vztahu, jak z něj po-~~volna~~ ^{volna} list po listu ~~odpovídá~~ ^{odpovídá} ~~isthetická,~~ ^{isthetická,} morální allura, jak ~~bývá~~ ^{bývá} naposled jen holý fantasticky věcný akt, ~~ve~~ ^{ve} němž je promítnuta absurdita, nesmyslnost životní sféry této společnosti.

Ustavili jsme ostatně u motivu, jenž v průběhu tří knih ztrácí na váze až se stává v posledním dílu zcela podružným.

Román je literárním útvarem svého druhu a skutečnost, jíž jsme v mnoha případech buržoasního románu svědky, že se totiž autorovi posléze stane, kde má dojít k vyvrcholení románové stavby dílo většinou rozpadá, že se končí bezradným nastavením a řešením pomocí kaširovaných rozuzlení, je sama o sobě dokladem neadekvátního přístupu buržoasního autora k realitě, jeho bezmoci před realitou, jeho neschopnosti stanout nad ní. Čtenář může mít často dojem, že vše, co je autor vůbec sto říci, vy-~~stačí~~ ^{stačí} na první ~~převinu~~ ^{převinu} nebo třetinu díla a co ~~bývá~~ ^{bývá} ~~dotat~~ ^{dotat}, je čtenáři už předem známé, či ~~poslé~~ ^{poslé} "dodaných materiálů snadno domyslitelné." Totalitní pojetí reality umožňuje Brechevi opačný účín. Úhel, svírající ~~orné~~ ^{orné} pole reality se nezužuje, nýbrž stále více a více rozvírá, kon-

ponent a hrdinů ,kteří vstupují před obžtíkv autorův neustálepřikvírá
 přikvírá v třetím díle neustále přibývá ,ale jen proto, aby se mohl ura
 vřít poslední kruh a dovršit celek, k němuž se od prvního momentu směřova
 le. Nic nevádí že historie se mohou rovíjet dál a Hugenau triumfátor nad
 senilním Passenowem a spravedlností posedlým Eschen může přetřevovat ve sv
 své etimodné existenci, neboť jediný pochopil věcnost své doby, hadvládu
 věci nad člověkem a lidským vztahem, hadvládu účelu a prostředkumxx nad
 cílem. Broch není monotematický, jeho problém není úzký a neustále se
 opaku ící, omezený na jeden životní pocit jednoho, byť typického inividu
 dua jako je tomu v literatuře , na jejímž jmeném seznamu v nejrůznějších
 člancích figuruje. Jeho románová trilogie není popisem banality
 a nudy, stojatým popisem, v němž se nic neděje, v němž se odehrává do počro
 bna příběh ~~jakéhokoli~~ čtyřicetivaceti či dvou hodin, není příběhem
 nudy a právdnoty západního člověka a není nosaikou ~~je~~ disparátních dějů.
 Román Brochův je ~~průběh~~ ^{tož} na větší události, dějové zápletky bohatý.
 Avšak ne jen proto se čte jako nejnapínavější dobrodružství, a to posléze
 i tam , kde se dějové řady roestupují . Napětí tkví ostatně pro čtenáře
 ještě v něčem jiném , než ^v pouhém sledování dějového momentu. Neboť putová
 ní a hledání v této epice není jen putováním a hledáním hrdinů , nýbrž
 je pohybem samotného massivu reality ,faktů a spletenců zauvlujících se
 vztahů, pohybem celé společenské struktury. A čtenář v počátku nejasně
 a čím dále čitelněji tuší ,že celému tomu ~~průběhu~~ ^{scenariatu} neustále se
 rovíjejích a komplikujících dějů musí být dáno rozurlení , o němž nemá
 nejmenší potuchy, ^{že musí být} nalezen jeho smysl , k němuž se hledá klíč. Ob ~~ta~~ trilo
 gie Brochovy není v těch, kdy hned úvedem je ~~patrná~~ mapa , po níž se
 skutečnost pohybuje ,hned úvedem je dáno hotové a jasné východisko , v je
 hož přednanevání a rozjetí bude děj přečrán, na jehož pevné základně
 jsou hrdinové koncipováni a v jehož prostoru sevybočí. Postup Brochův jde
 od začátku, až do poslední chvíle ~~hromadí~~ se před čtenářem otázky .A tehdy,
 kdy se zdá, že v nejbližší chvíli bude známa odpověď ,rozšiřuje se jen
 jejich horizont o krok dále ,že vyžádají dalšího a hlubšího sestupu pod
 povrch jevů.

Román je literárním útvarom svého druhu. Krise a rozpad románu v buržoasní literatuře XX století je dána nemožností a resignací na obětivní a totalitní přístup ke skutečnosti. Je dána tím, co se v otře pané hantýrce charakterisuje jako nemožnost říci pravdu a pohlédnout skutečnosti zpřímá do očí. Pro buržoasní prozu ~~by~~ jsou jen partiální úseky, úzká temata, aby něco o své společnosti vyprávěla. Síla Trochovy trilogie však nespočívá jenom v tom, že dokázal změřit svou společnost v jejím celku a odvážil se vyprávět o naprostém rozkladu tohoto celku říci prostou pravdu o jeho bezperspektivnosti. Síla Trochova spočívá především v tom, že řekl o vrcholném stadiu kapitalismu více než filosofické ~~knihy~~ sociologické traktáty. Neboť ~~z~~ konkrétní materiál který vynesl na povrch a jehož analýsu provedl se podivuhodně shoduje s oněmi úžasnými ~~Marxovými~~ průzkumy, jež dešifrovaly postavení člověka v kapitalistickém světě dávno dříve, než si je byl tento člověk sto uvědomit, ba dříve než je byl sto i plně pocítit.

K. Matoušek